

A szajkók kóborlása Magyarországon 1939—40. év telén.

Irta : DR. KEVE KLEINER ANDRÁS.

Az 1939/40. évi szigorú tél következményeként a szajkók (*Garrulus glandarius* L.) viselkedésében is a rendestől eltérő jelenségeket lehetett megfigyelni Magyarország sok pontján. Sajnos figyelmünk csak későn terelődött ezekre a jelenségekre és pedig azután, hogy KRÓN KELEMEN (Kardosfa, Somogy megye), MÁRY GYULA (Fűzfő, Veszprém megye) és SZEDERJEI ÁKOS (Alsószinevér, Maramaros megye) 1940. január és februárban nagy számban voltak szivesek szajkókat Intézetünknek küldeni. Kérdeésünket csak ezen küldemények által ösztökélve adtuk közre, de így is szép eredményekkel érkezettek be az egész történelmi Magyarország területéről jelentések. Mindazoknak, akik hirdásaikkal támogatni kegyeskedtek, ezután is hálás köszönetet mondok.

A szajkók mozgása úgy látszik már az ősszel megindult. A legbeszédesebb bizonyítéka ennek A. MAŠTROIĆ gyűrűzési jelentése (Prstenovanje Ptica, III., 1940., pp. 36. p. 20.), amely szerint lengyel gyűrűs szajkót lőttek 1939. X. 20-ikán G o j i l o (Kutina) mellett (Belovár—Körös-mgy., a Szávától nem messze). Sajnos egyelőre a lengyel gyűrűzési állomásnak nem áll módjában a gyűrűzési adatok közlése.

Az egész mozgalom lefolyását három szakaszra oszthatjuk :

I. Őszi és téleleji mozgalom a nagy hideg beálltáig (1939. IX.—1940. I. 15. Meglehetősen enyhe időjárás, hó csak ezer méteren felül. Dec. 20-ika után kemény fagyok, de még mindig hó nélkül.) 1. Dunántúl : — D u n a s z e g (Szigetköz) — X. közepétől XII. 20-ikáig erős mozgás (KÁLÓCZY). F o n y ó d — 1939. „őszén“ 3—4 napig igen erős vonulás a Balaton partja mellett (SZALAY) — K i s t á p é (Tolna-m.) — okt. közepétől egész télen át rendkívül nagy arányu mozgás (PÉTERFAY) — ; 2. Alföld : — ; 3. Felvidék : — U j l ó t (Bars, Magyar-Érchegység) — XI. és XII.-ben erős mozgás (VIDONYI) —, N ó g r á d i járásban (Börzsöny) — X.—XII. állandóan kisebb csapatok, másutt csak egyesével (Erdőfelügyelőség, Balassagyarmat) —, G y ö g y ö s s ó l y m o s (Mátra) — XII-től II-ig erős mozgás (NAGY Gy.) —, R é p á s h u t a (Bükk) — tél folyamán erős mozgás (Erdőhivatal, Diósgyőr) —, B a l o g p á d á r és P e r j é s e (Gömör-

Szepesi-Érchegység) ősszel mozgás (Erdőhivatal, Rimaszombat) —. **Jabloneca** (Gömör-Szepesi-Érchegység) — a tél folyamán a gyümölcsösökben sok (Erdőhivatal, Rozsnyó) —, **Leibic** (Tátra) — szept. 9-ikén kisebb csapatok (5, 10, 12, 6, 8) Késmárk irányában rövid időközönként huznak (MAUKS V.) —, **Alsószínevér** (Beszkidek) — dec. közepén a bükk-régióba vonulnak, a maradék a falvakba huzódik, kevés pedig a napos völgyekbe az utakhoz —, **Kőrösmező** (Máramarosi havasok) — XII.-ben a falvakba huzódtak (BERETZK).

II. Mozgalom a szigorú tél idején. I. 15— III. 1. (csaknem 50 év óta nem tapasztalt havazás. Több méteres hó borította az egész országot. A vadak pusztulási arányszáma óriási.) — 1. Dunántúl: — **Nagyecenk** — kevesebb (SMUK) —, **Dunaszeg** — eltűntek —, **Gönyü** (Kisalföld, Duna mellett) — a fácánetetőkön (NAGY J.) —, **Ravazd** (Bakony) — élénkebb mozgás „különösen az erdőri lakások és az etetők körül“ (GÁL) —, **Bakonyszentkirály** — erős mozgás I. 25—31. közt (Erdőgazg. és STUDINKA) —, **Nagykanizsa** — megfogyott, több pusztult (BARTHOS) —, **Lengyelőti** (Balatonvidék, Somogy) — kukorica csűrökön (WEISZ) —, **Kistápé** — erős mozgás —, **Budakeszi** — 70%-os pusztulás (Erdőhiv.) —, **Pomáz** (Pilis) — II. 11-ikén kukorica csűrökön (KLEINER) —, **Esztergom** — fácánetetőkön (Alerdész Szakisk.); — 2. Alföld: **Gödöllő** — csókákkal és varjakkal baromfietetőkre járnak (Erdőhiv.) —, **Békéscsaba** — erős mozgás (POVÁZSAY) —, **Hajduböszörmény** — megfogyott (BÁRSONY) —, **Nyírmártónfalva** — kukoricagorékon, erdőből eltűntek (Erdőhiv., Guth) —, **Mátészalka**, **Csenger** és a környék — erős mozgás (RÁPOLTI-NAGY) —, **Tarpa** és **Nagybakta** — I.—II.-ban erős mozgás, sok a kertekben is, sokat elfogtak (KABÁ CZY) —, **Érmihályfalva** — megfogyott (ANDRÁSSY); 3. Felvidék: — **Vág völgyében** — a szajkók a falvakban és trágyadombokon (BORS, Vadászlap, 1940. p. 33) —, **Privigyő** (Nagy Fáttra) — karvaly módjára verebekre vadászik a falú szélén (p. 48.) —, **Kisgarab** (Vepor) — I. második felében erős mozgás, az udvarokba is bejönnek (VICZIÁN, p. 72) —, **Érsekújvár** — I. 30-ika után 9 napig 3 szajkó az erdészlak galambducába huzódott (Erdőig.) —. **Ujlót** — „a nagy havazás beállta után csak evéte“ —. **Pásztó-Muzslapuszta** (Máttra) — gazdasági udvarban, sokat elfogtak (NAGY E.) —, **Gyöngyössólymos** (Máttra) — II.-ig igen erős mozgás —, **Hámor**, **Ómassa**, **Répáshuta**, **Ujhuta** és a többi magasabban fekvő falvakban — a falvakba bejöttek, sokat el is fogtak. A vadhullás idején a dögökön. **Répáshután** kb. 60 drb. elpusztult a nagy hidegben (Erdőig. és VÁSÁRHELYI) —, **Balogpádár** (Gömör-Szepesi-Érchegység) —

I.-ban tömeges pusztulás, több mint 100 drb.-t találtak —, Perjés e (dtto.) — cca. 30 drb.-t találtak —. Felsőbalog (dtto.) — I. 15-ike után erős mozgás. Sok pusztult —, Kékmező és Bekény (dtto.) — II.-ban erdőörilakok körül csapatosan (Erdőig) —, Jászó (dtto.) — behúzódtak a faluba (BUTKOVICS) —, Poprád-völgyében — kizárólag utak mentén lótrágyán éltek (BETHLENFALVY, Vlap. 1940. p. 39.) —, Varannó (Eperjestokaji-hegység É.) — megfogyott (p. 48.) —, Makoshotyka (Eperjestokaji-hegység D.) — dögön táplálkoztak, sok közülük elhullott (Erdőhiv.) —, Ungvár — megfogyott (HRABÁR) —, Poroskő (Szinyák) — kertekbe húzódtak (Erdőig).

III. Télutó és tavaszi mozgalom (A havazások messze belenyultak márciusba, és csak igen lassan tavaszodott) : 1. Dunántul : E ndréd (Kemenesalja, Vas) — a szalonkahuzással egyidejűleg erős mozgás (Erdőig.) —, Jánosháza (Bakony) — III. közepe táján erős mozgás —, Pápateszér (Bakony) — IV. 2-ikán erős mozgás —, I harkút (Bakony) — IV. 3-ikán erős mozgás (Erdőig.) —, Budaörs - Nagytétény — a közöttük fekvő gyümölcsösökben II. 15 és III. 15. közt napos időben valóságos gyülekezetek (PAPP J.) —, Pilismarót — II.—III-ban nagy tömegek, főleg hullott vadon, a hóesés előtt alig volt belőlük a bükktermés hiánya miatt. III. végén az olvadás után a falvakba húzódtak, ahonnan csak IV. második felében vonulnak vissza az erdőbe. Tavaszra a rendszeres állomány (SZABOLCS) —; 2. Alföld : —; 3. Felvidék : Jólész és Várhosszúrét (Gömör-Szep.-Érchgys.) — III-ban erős mozgás (Erdőhiv., Rozsnyó) —, Havasköz (Szinyák) — III. 20-ikán erős mozgás (Erdőig.) —, Alsószínevér — III-ban jönnek vissza a csapatok a bükkösökből, eleinte szorványosan, azután szabályos húzásban, a falvakból már II. végén (SZEDERJEI) —, Tatárhágó — III. 21—22. erős mozgás. 150-es csapat is (Erdőig., Rahó) —; Erdély : Póka (Mezőség) — III. végén - IV. elején sok a kertekben (TOLVALY).

A mozgalmon kívül kitűnt a jelentésekből, hogy a szigorú telet a szajkók is megsínylették. Így nagy pusztulást jelentettek Nagykánizsárról, Budakeszről, Rimaszombatról és környékéről, a Bükkből Répáshutárról és az Eperjes-Tokaji-hegységből Makoshotykáról.

Változás volt tapasztalható a szajkók táplálkozási módjában is. Első sorban feltűnően közel húzódtak a szajkó ezen a télen az emberi lakokhoz, udvarokba, kukorica-górékra, továbbá a fácán- stb. etetőket a szokottnál gyakrabban kereste fel. Ilyen behatások között kell megemlíteni, hogy a Felvidéken főleg az utak mentén tartózkodott, ahol a lovak hulladéka nyújtott eleséget részére, végül is a vadhullás

is kedvező táplálkozási alkalmat szolgáltatott a szajkóknak, ahogyan ezt Pilismarótról, a Bükkből és Makkoshotykáról jelzik.

Ilyen szajkó-mozgás mellett várható lett volna, hogy főleg Ék. felől téli vendégként az orosz *G. gl. severtzowi* BOGD. ellátogat hozzánk. A kárpátaljai szajkókat ezért különösen gondos vizsgálat alá vetettem, és valóban akadtak közöttük olyan példányok, amelyek a felületes vizsgálat során nagyon hasonlóak voltak az orosz fajtához. Ezért összehasonlítva őket magyar, tipikus svéd és orosz példányokkal, valamint CONRAD MALINOWSKI által legujabban kapott észak-bukovinai szajkókkal, arra az eredményre jutottunk, hogy ezek a szajkók még a törzsfajtához tartoznak, de éppen úgy mint a bukovinai szajkók már közeledést mutatnak a *G. gl. severtzowi*-hoz. Egyuttal mint végleges eredményt közölhetem, hogy az AQUILA 1935—38. évf. 153. oldalán közölt debreceni példányt is ezek közé kell sorolni.

A szigorú tél mégis hozott rendszertani újdonságot is, t. i. DNY. felől elkóborolt hozzánk az Olaszországot és a Balkán nyugati partvidékét lakó *Garrulus glandarius albipectus* KLEINSCHM. A KRÓN KELEMEN által küldött gazdag sorozatban akadt egy feltűnően világos példány, amely gondos vizsgálat után ehhez a fajtához tartozónak bizonyult. A példány adatai: ♂, Kardosfa, Somogy-mgy., 1940. II. 27., 165 gr., 345, 181, 155, 30 (21), 42 mm. Ezzel hazánk ornisa egy új taggal szaporodott.

A lengyel gyűrűs példány és az utóbbi példa mutatja, hogy a téli szajkók messzi vidékekről is kóborolnak, mégis az egymáshoz nagyon közel eső helyekről befutó jelentések azt bizonyítják, hogy míg az egyik helyen gyülekeznek a szajkók, addig a szomszédos helyről eltűnnek. Hogy ezek a helyek milyen közel esnek, csak egy példát akarok megemlíteni; míg SZABOLCS JÓZSEF Pilismarótról jelenti a szajkó-mozgást, addig a szomszéd községben Dömsön, GODYN ZSIGMOND, lemergi tanársegéd minden napos megfigyelése ellenére hasonlót nem tapasztalt és a m. kir. Erdőhivatal Visegrádról is azt jelenti, hogy nagyobb arányú szajkó mozgást nem észlelt. Érdekes a somogyi adatok összevágása is, hogy míg az egyik hely a szajkók teljes eltűnését jelenti, addig másutt mozgalmat észlelték. Ezekekből az adatokból csak megerősítve láthatom azt a véleményemet, hogy „a szajkó általánosságban állandó madár, amely azonban képes nagyobb kóborlásokra is“ (p. 144.). Táplálkozási befolyások alatt kerekedik fel kóborlásra és az egymással találkozó társaságok a csapatokba verődő hajlam következtében egyes példányokat messze elcsalogathatnak a költési területükről és így akadnak a lett és lengyel gyűrűzések tanúsága szerint messze elvándorolt példányok, sőt ez okozza, hogy az egyes fajták télen becsapnak a szomszédos rasszok területébe is.

Der Eichelhäherzug in Ungarn im Winter 1939—40.

VON DR. ANDREAS KEVE KLEINER.

Infolge des äußerst strengen Winters 1939/40 konnte man auch im Leben des Eichelhähers (*Garrulus glandarius* L.) in Ungarn außerordentliches Verhalten beobachten. Das Interesse unseres Institutes wurde auf diese Erscheinung durch dem Umstand gelenkt, daß die Herrn K. KRÓN (SW. Ungarn), GY. MÁRY (Ufer des Balaton-See) und Á. SZEDERJEI (NO. Karpathen) im Jan. und Febr. 1940 viele Exemplare einsandten. Unser Rundschreiben verspätete sich zwar, doch hatten wir auch so einen ziemlich schönen Erfolg.

Der Häherzug schien schon im Herbst begonnen zu haben, wofür es der beste Beweis ist, daß A. MAŠTROVIĆ in seinem Beringungsbericht (*Prstenovanje Ptica*, III., 1940, pp. 36. p. 20.) mitteilt, daß ein Häher mit einem polnischen Ringe am 20. X. 1939. bei G o j i l o, K u t i n a (unweit der Sava) geschossen wurde.

Die ganze Häherbewegung können wir in drei Etappen einteilen:

I. Herbst und Vorwinter-Bewegung bis zum Eintreten der großen Kälte und der Schneemassen (IX. 1939.—15. I. 1940). Ziemlich mildes Wetter, Schnee nur über Tausend Meter. Nach 20. XII. große Kälte, aber noch ohne Schneefall. 1. Pannonien: Größere Bewegung im Szigetköz (Kleine Schüttinsel), am Balaton-See, Ebene Landschaft unweit der Donau (nähere Daten im Ungarischen Text); 2. Alföld (Große Tiefebene): — 3. Ober-Ungarn: Ung. Erzgeb., Börzsönygeb., Mátra-, Bükk-, Gömör-Szepeser-Erz- Geb., Tatra, Wald-Karpathen.

II. Strenger Winter (15. I—III., ein seit cca 50 Jahren noch nicht erfahrener Schneefall. Mehrere Meter hohe Schneedecken. Ein sehr hoher Prozentsatz des Wildbestandes eingegangen.) Weniger Häher: bei Fertősee, im Szigetköz, SW. Ungarn, NO. Alföld, Ung. Erzgeb., N. Eperjestokajer-Geb., Wald-Karpathen; Größere Bewegung: Bakony-Geb., Ebene Landschaft unweit der Donau (O. Pannonien), O. Alföld NO. Alföld, Vepor-Geb., Mátra-Geb., Gömör-Szepeser-Erzgeb.

III. Frühlingbewegung. (Der Schneefall reichte auch in den März hinein, und der Frühling trat nur spät ein): Bewegungen beobachtet in W. Pannonien, im Bakony-Geb., Pilis-Geb., Gömör-Szepeser-Erzgeb., Wald-Karpathen.

Außer der Bewegung ist aus den Meldungen ersichtlich, daß die Eichelhäher infolge des strengen Winter stark gelitten haben. So finden wir Angaben über das Masseneingehen aus Nagykanizsa, Budakeszi, Rimaszombat und Umgebung, aus dem Bükk-Gebirge von Répáshuta und aus dem Eperjes-Tokajer-Gebirge von Makkoshotyka.

Man konnte auch eine Änderung in der Ernährungsweise der Häher beobachten. Die Häher waren in diesem Winter auffallend zutraulich und zogen sich in die Nähe der bewohnten Gebäude, in die Gehöfte, auf Maisscheunen, außerdem zu den künstlichen Fütterungsplätzen der Fasanen usw. Dieselbe Anziehungskraft hatten auch die Landstrassen wo sie Pferdemist fanden, besonders in Oberungarn. Und endlich war im Winter eine günstige Ernährungsmöglichkeit für den Häher geboten durch die Kadaver des eingegangenen Wildes, wie man das bei Pilismarót, in dem Bükk Gebirge und bei Makkoshotyka beobachtet hat.

Bei einer solchen Eichelhäher-Bewegung könnte man erwarten, daß von NO. der russische *G. gl. severtzowi* BOGD. als Wintergast Ungarn besucht hätte. Darum habe ich besonders die Häher aus NO. Ungarn einer sehr gründlichen Untersuchung unterworfen. Tatsächlich gab es auch zwischen ihnen einige die dieser Rasse schon sehr ähnlich waren. Ich verglich diese Bälge mit andern ungarischen, mit typischen schwedischen. mit russischen Exemplaren, wie auch mit Stücken aus N. Bukovina, die ich jüngst durch die Güte des Herrn Prof. CONRAD MALINOWSKI erhalten habe. Die letzteren stimmen mit selben, und gehören zur Nominatform, doch man muß gestehen, daß sie schon gewisse Neigung zu *G. gl. severtzowi* zeigen. Hier muß ich noch bemerken, daß der Balg aus Debrecen, welchen ich in der AQUILA, Bd. 1935/38. p. 198 angeführt hatte, auch demselben Urteil unterliegt.

Der strenge Winter brachte doch eine systematische Neuheit, u. z. den Häber Italiens und der West-Küsten des Balkans, *Garrulus glandarius albipectus* KLEINSCHM. In der durch K. KRÓN eingesandten schönen Serie befand sich ein auffallend helles Stück, das sich nach der gründlichen Untersuchung als zu dieser Rasse gehörig erwies. Daten des Exemplars sind: ♂, K a r d o s f a, Com. S o m o g y, 27. II. 1940., 165. gr., 345, 181, 155, 30. (21), 42 mm. Mit dieser Rasse hat die Ornis Ungarns sich mit einem neuen Mitglied vermehrt.

Das Exemplar mit polnischem Ring und dieses Exemplar zeigen, daß die Eichelhäher auch von sehr weit kommen müssen. Doch die Berichte, die von sehr nahe liegenden Ortschaften eingelaufen sind, zeigen, daß während sich die Häher an einer Stelle ansammeln, sie von ein in der Nähe befindlichen anderen Stelle verschwinden können. Wie nahe diese Plätze liegen, möchte ich nur an einem Beispiele zeigen: J. SZABOLCS meldet von P i l i s m a r ó t eine Häherbewegung, dagegen konnte Z. GODYN bei tagtäglicher Beobachtung in dem benachbarten D ö m ö s gar keine besondere Bewegung beobachten, und auch das Kgl. Ung. Forstbüro von V i s e g r á d meldet daßelbe, usw. In diesem sah ich nur meine Meinung bestätigt: „Der Eichel

häger ist im Großen und Ganzen ein Standvogel, der aber auch größere Streifzüge macht.“ (p. 195.). Der Eichelhäher begibt sich unter dem Einfluße der Nahrungsverhältnisse auf den Zug; solche aufgebrochene Gesellschaften reißen dann auf ihrem Reisezuge von den dort ansässigen Vögeln einzelne mit und so können sich vereinzelte Exemplare weit weg von ihrer Heimat entfernen, wie das die lettischen und polnischen Beringungsergebnisse beweisen, und so gelangen Stücke in das Gebiet der benachbarten Rasse.